

Ullmann Péter O.Praem.

Az *Éneklő Egyház* teológiai, liturgiai és pasztorális üzenete

Nem megszokott dolog, hogy egy napjainkban használatos, kortárs ének- és imakönyvről ünnepi ülészakot rendeznek. Márpedig ez így van, hiszen az *Éneklő Egyházat* mintegy kiemeltük a háromnapos tudományos ülészakból, és saját emléküléssel tiszteljük meg, megünnepeljük. Lehet-e, kell-e a könyvet ünnepelni? Mi keresztények, amikor egy üdvtörténeti eseményt, egy szentet vagy akár egy templomot ünneplünk, végső soron mindig a Jóistent ünnepljük. Az emberben, a történeti eseményben Isten művét keressük, ő a dicsőítésünk tárgya, nem az ember, a mű vagy az esemény. — Mondjuk ki: e könyv nekünk, akik 20 éve élünk vele, az Isten dicsőítésének és a magunk megszentelésének hasznos eszköze. Ha ez a könyv közelebb visz minket örök célunkhoz, ha segít, hogy az Egyház szándéka szerint vegyünk részt a liturgia művében, ha nevel és növel minket keresztény mivoltunkban, akkor jogosan ünnepljük magát az eszközt is, hiszen nem embereket, szerkesztőket és nyomdászokat ünneplünk, hanem a keresztény ünneplés egyetlen igazi tárgyát, a teremtő és megváltó Istent. Más szóval a 20 éves jubileumi ünneplés már önmagában is arra utal, hogy ez az imakönyv hiteles teológiát prezentál, hogy a liturgiában nagy „használati-értéke” van, és hogy széleskörű a pasztorális jelentősége.

Az *Éneklő Egyház* a zsinat szándéka szerinti liturgikus megújulást célozta. Helyesebben a XIX–XX. századi liturgikus megújulást, amelyre a liturgikus konstitúció épült, és amelyet summázott. (Természetesen vannak, akiknek erről más a véleményük, mert talán nem magával a konstitúcióval, hanem a zsinati határozatot követő későbbi fejleményekkel szembesítik a könyvet.) — A *Sacrosanctum concilium*-hoz vezető biblikus-liturgikus szemlélet Guardini, Pius Parsch és Szunyogh Xavér írásai közvetítésével már a zsinat előtt „megfertőzött” sokunkat. És mindig vártuk, hogy amire most már maga a Zsinat biztat, felbátorít, sőt kötelez, az mindennapjainkban általános gyakorlattá váljék. Használtuk továbbra is a *Liber Usualis*-t, a *Latin-magyar Misszálét*, de éreztük ezek exkluzív voltát, és kerestük-vártuk a lehetőséget, hogy plébániai közösségeink szintjén is egyházasan együtt ünnepelhessünk az Egyházzal. Vártuk, hogy a szentmise propriumtételei ne sikkadjanak el egy felolvasásban, hanem betöltsék saját szerepüket. Vártuk, hogy a szent zsolozsma ne pusztán papok-szerzetesek „officiuma” legyen, hanem mindnyájan együtt végezhessek a „dicséret áldozatát”. Kerestük a lehetőséget, hogy magát a liturgiát műveljük, résztvevői lehessünk, és nem csupán értő vagy éppen kevésbé értő jelenlevők.

Ez a várakozás beteljesült az Éneklő Egyház 1985-ben történt megjelenésével. Mindez 22 évvel a zsinati liturgikus konstitúció közzététele után történt. Először jelent meg olyan katolikus énekeskönyv, amely a verses népénekek mellett a mise- és zsolozsmaliturgia fontosabb tételeit is közreadja magyarul, dallammal együtt. Nagy pillanat volt, amikor a kántorképzősök és az egyre szaporodó szkölák a kézzel, írógéppel sokszorosított kották és a *Kis Magyar Uzuális* használata után először vehették kezükbe az új énektárat. A liturgia ügyéért aggódó és azt a maguk módján gondos szeretettel művelő lelkipásztorok, kántorok, hitoktatók forrásnak tekintették. Évek múltán arról számolt be egy erdélyi kántor, hogy számára kinyílt a világ, szemléletében s kántori tevékenységében —amint ő mondta— életében új szakasz kezdődött, amikor kapott tőlem egy példányt a könyvből, és elkezdte használni. Ugyanakkor tezaurus lett a nem szakemberek számára is. Megtalálták benne a hagyományos imakönyvindítást: az alapimákat és a szimbólumokat, az összefoglaló hittant, a miseliturgia énekeit, a vasárnap és a főbb ünnepek vesperásait, a hagyományos vagy elfeledett népénekeket, az egyházi évhez fűzött magyarázatokat és imákat minden alkalomra. Mégis a *Népénektár* —hogy rövidebb nevét használjuk— sok látszólagos újdonsága és sokrétűsége ellenére inkább összegző, mint újító könyv.

Megvallom, nem kis fejtörést okozott a megtisztelő felkérés, hogy a Népénektár teológiai-, liturgiai- és pasztorális üzenetéről számoljak be. A dilemmát feloldja, hogy ki merem mondani: az énekeskönyv három üzenete valójában egy üzenet, amelyek elvben sem választhatók széjjel, mint ahogy gyakorlatban sem! Nem mondhatjuk, hogy benne a teológiát pusztán a VI. Pál-féle klasszikus összefoglalás tartalmazza, hiszen az ünnep- és vasárnapi misepropriumok maguk is a legmélyebb teológiai igazságokról szólnak. Ahhoz pedig, hogy a liturgikus szövegek teológiai üzenetét megértsük, nélkülözhetetlen segítséget adnak az énekeket megelőző bevezetések, azaz a liturgiában rejlő hitigazság kifejtése. És mi ez, ha nem lelkipásztorkodás? Bárcsak minden illetékes felismerné, hogy az egész úgy, ahogy van, nagyon alkalmas pasztorációs eszköz! Nem bántó szándékkal mondom, hogy sokszor sérül a liturgia valami magasabb „lelkipásztori szempontra” hivatkozva, elsikkadnak a liturgia szerves részei, vagy ami még rosszabb, méltatlan, oda nem illő tételek kerülnek a helyükre. Ezzel szemben az Éneklő Egyház hármas, egymástól el nem választható üzenete már önmagában is nagyon fontos lelkipásztori szempont.

A zsinat figyelmeztetése, hogy „a lelkipásztoroknak nemcsak arra kell ügyelniük, hogy a liturgikus cselekmények végzésénél megtartsák az érvényes és megengedett végzés szabályait, hanem arra is, hogy a hívek a szent cselekményekben tudatosan, tevékenyen és gyümölcsözően vegyenek részt.” (SC 11) Nos, a Népénektár olyan templomi életet feltételez, amelyben egységben van a pap, a kántor, a szkóla és a hívek részvétele a liturgián. Ehhez nem csupán irányt mutat, hanem a tényleges megvalósítás eszközeit is megadja. — Az ilyen templomi közösségben azt éneklük, azt imádkozzák a szentmisén, amiben hisz-

nek, amit a gyerekek a hittanórán tanultak, és amibe bevezetik őket. A szentmise természetesen nem hittanóra, még csak nem is valamiféle evangelizálási alkalom, és maga a prédikáció sem az. Amikor viszont a hittanórán begyakorlják a következő vasárnap vagy ünnep liturgikus énekeit, továbbá a bevezetéseket felhasználva kifejtik az ünnep dogmatikus tartalmát: ez egyben valódi katekézis. A szentmisén és az ünnepi zsolozsmák alkalmával a szó és a dallam felidézi és megerősíti ezeket a tartalmakat. Ha a lelkipásztor, a kántor, a hitoktató és a szkóla értő módon, szeretettel és főképp egymással is összhangban használja az Énektárat, akkor ebből a liturgia, a hitoktatás, a paraliturgia, az ájtatosságok és a teljes plébániai élet egysége is következik. Ez is lehet az Éneklő Egyház megfelelő használatának —kihasználásának!— a gyümölcse.

Példával szeretném megvilágítani azt a mondanivalómat, hogy a háromféle üzenet nem elválasztható. De ezen túlmenően: a háromféle tartalom sem választható el, és egymás nélkül nehezen, vagy csak nagy hozzáértéssel használhatók. A tapasztalat azt mutatja, hogy gyakran helytelenül alkalmaznak egy liturgikus tételt, mert kiemelték környezetéből, nem vették figyelembe, vagy el sem olvasták a bevezetést, a bibliai szövegeknek az adott liturgikus szerephez kötött jelentését. — Példánk az ádvent-karácsonyi liturgikus katekézis sokéves tapasztalata. A karácsonyt megelőző hittanórákon megtanítjuk a gyerekeknek az éjféli mise és az ünnepi mise introitusát: *Az Úr mondá nekem és Gyermek született nekünk*. Az énektanulás elsősorban felkészülés az ünnep liturgiájára. Nem szorul bizonyításra, hogy a két szentírási szövegnek kulcs szerepe van a karácsonyi liturgiában, és nem pótolhatók az egyébként értékes karácsonyi kanciós anyaggal. Az énektanulás során a katekéta értelmezi a textus kulcsszavait, így szinte játszva megismeri az énekes gyerek a karácsony titkát, egy olyan teológiai különbségtételt, amely sok felnőtt előtt sem egészen világos. Tisztázzák, hogy az Atya mondja: „Én Fiam vagy te”, de gyermekként-emberként is „Fiú adatott nekünk”, aki az Atyától hozott „nagy határozat”, az üdvösségterv hirdetője. Tisztázzák, hogy az éjféli mise introitus-zsoltárának szövege az Atyától való örök születésről szól, az ünnepi mise introitusa pedig a földi anyától való időbeli születésről. Egy-két kifejezés magyarázata bevezeti az énektanulót a megtestesülés titkába, a legmélyebb teológiába. Azután az ünnepen nem tesz mást, „csak” énekel, és a dallam-szöveg összekapcsolódás felidézi benne az ünnep valódi üzenetét. Ilyen az igazi *actuosa participatio*. És mindezt a könyv megadja a lehetőséget, mert ott van benne az ének mindenkinek elsajátítható dallammal. Ott van előtte a néhány mondatos magyarázat, és nem kell az ének betanítójának egyéb bevezető irodalmat keresni. Aki pedig szívét-lelkét fel akarja készíteni az ünnepre, az egyházi évre szánt imádságok és elmélkedések között megtalálja Nagy Szent Leó pápa örökbecsű karácsonyi beszédét. Mindez együtt, egy imakönyvben! A kis példa szinte szószerinti megvalósítása a zsinat felszólításának: „Az Eucharisziából, mint forrásból fakad számunkra a kegyelem; s általa valósul meg Krisztusban a leg-
hatásosabb módon az emberek megszentelése és Isten dicsőítése, amelyre mint

célra az Egyház minden más tevékenysége irányul. Ez a teljes hatékonyság azonban csak úgy valósulhat meg, ha a hívők jól fölkészült lélekkel vesznek részt a liturgiában, szívüket szavukhoz igazítják, és együttműködnek a menyeyei kegyelemmel, hogy kárba ne vesszék bennük.” (SC 10–11)

A magyar egyházat még napjainkban is vád éri, hogy nem tette magáévá a zsinat rendelkezéseit, hogy —mint vélik— a bezártság miatt későn jutott el hozzánk a II. Vatikánum szelleme, és következett be rendelkezéseinek megvalósítása. Ez félreértés. A megújulás az Egyházban nem a gyökeres szakítást és valami teljesen újnak a kitalálását, bevezetését jelenti „korunk emberének gondolkodása szerint”. A tradíció az Egyház életének, de végső soron az egész emberiség életének alapvető és nélkülözhetetlen éltető eleme. A megújulás a hit megfogalmazásában és továbbadásában, valamint az istenszolgálatban szervesen nő ki (szervesen kellene, hogy kinőjön!) az előzményeiből. — Az Éneklő Egyház a zsinat indításainak megvalósulása, annak szellemében készült. A II. Vatikáni Zsinat liturgikus szemlélete pedig már ott van XII. Piusz pápa *Mediator Dei*-jében, amely viszont a XIX. században elindult megújulás gyümölcse. És a vonalat, a hagyományt mint egy családfát vezethetjük végig a középkoron keresztül az apostoli korig, sőt a jeruzsálemi keresztény liturgián át a zsinagógai istentiszteletig. Az Éneklő Egyház ilyen értelemben nem új, hanem a mindenkori *lex orandi*-t tartalmazza. Következésképp aki kézbeveszi, használja és jól él vele, az megmarad a *lex credendi* szilárd alapján.